

po nach.-issled. robotam za 1958 g. / Khark gor. in-t. – Kh., 1959. – S.64–67.

11. Andreev G. Ia. Ustroistvo dlia nagreva vagonnykh koles s odnovitkovym induktorom / G. Ia. Andreev, I. I. Shatko // Proizvodstvennye protsessy i tekhnologiiia gornogo mashinostroeniia: raboty aspirantov / Khark. in-t. gor. mashinostroeniia, avtomatiki i vychislit. tekhniki. – Kh., 1964. – S.107–112.

12. Teplovaia razborka sostavnykh soedinenii slozhnoi konfiguratsii / G. Ia. Andreev, Iu. M. Dobrovenskii, V. A. Romanov, B. M. Arpentev // Izv. vuzov. Ser.: Mashinostroenie. – 1975. – №8. – S.153–156.

13. Razrabotka soedinenii s natiagom sposobom plasticheskoj deformatsii / G. Ia. Andreev, N. M. Laktionov, A. N. Morozov, E. S. Vigin // Vestn. mashinostroeniia. – 1976. – №6. – S.58–62.

14. Primenenie indukcionnogo nagreva pri formirovanii i rasformirovanii kolesnykh par / G. Ia. Andreev, N. P. Davidenko, I. F. Malitckii, I. I. Shatko // Mashinostroenie: inform. nauch.–tekhn. sb. – K., 1962. – №6. – S.67–71.

15. Andreev G. Ia. Stanok dlia sborki i razborki sostavnykh zubchatykh koles / G. Ia. Andreev, V. I. Kushakov, A. A. Sviatukha // Mekhanizatsiia i avtomatizatsiia pr.–va. – 1974. – №1. – S.14–15.

16. A. s. 172613 SSSR, MPK6V 23 R 11/02. Poluavtomat indukcionno–teplovoy razborki kolesnykh par / G. Ia. Andreev, N. M. Laktionov, B. M. Arpentev [i dr.] (SSSR); Khark. in-t. gor. mashinostroeniia, avtomatiki i vychislit. tekhniki. – №862020/25–27; zaiavl. 21.10.63; opubl. 29.06.65, Biul. №13.

17. Andreev G. Ia. Opredelenie napriazhenii v teplovykh i pressovykh soedineniakh / G. Ia. Andreev // Sb. ref. po nach.–issled. robotam za 1958 g. / Khark. gor. in-t. – Kh., 1958. – Vyp.2. – S.57–58.

18. Andreev G. Ia. Opredelenie kontaktnykh davlenii v soedineniakh s garantirovannym natiagom / G. Ia. Andreev, I. I. Shatko // Novye metody raschetov i konstruirovaniia mashin, povyshenie ikh nadezhnosti i dolgovechnosti. – M., 1962. – S.30–35. – (Peredovoi nauch.–tekhn. i proizv. opyt / Gos. in-t. nauch.–tekhn. inform.; vyp.12, tema 20).

19. Andreev G. Ia. Vliianie zashchitnykh pokrytii na kachestvo i prochnost soedinenii s garantirovannym natiagom / G. Ia. Andreev, B. S. Ostrenko, I. E. Chernikova // Mekhanizatsiia i avtomatizatsiia sborki soedinenii s garantirovannym natiagom na osnove teplovogo metoda: tez. dokl. i ref. na VDNKh SSSR / pod. red. prof. G. Ia. Andreeva; Ukr. zaoch. politekhi, in-t. – Kh., 1965. – S.43–55.

20. Andreev G. Ia. Vplyv polimernykh pokrytii na micnist' i dovgovichnist' z'jednan' z garantovanim natiagom / G. Ia. Andreev // Materialy XI naukovо–tehnichnoi konferencii / Ukr. zaoch. politeh. in-t. – Kh. – Vyp.1.

21. Povyshenie neshushchei sposobnosti soedinenii elektrofizicheskimi metodami obrabotki / G. Ia. Andreev [i dr.] // Nauchno–tekhnicheskii progress v tekhnologii, mekhanizatsii i avtomatizatsii sborochnykh robot v mashinostroeni: tez. dokl. Vsesoiuz. nauch.–tekhn. konf. – Tula, 1976.

22. Andreev G. Ia. Avtomatizatsiia sborki krupnogabaritnykh detalei po metodu teplovogo sopriazheniia / G. Ia. Andreev, N. M. Laktionov // Mekhanizatsiia i avtomatizatsiia sborochnykh robot. – M., 1962. – S.1–13. – (Peredovoi nauch.–tekhn. i proizv. opyt / Gos. in-t. nauch.–tekhn. inform.; vyp.8, tema 8).

23. Issledovanie protsessa okhlazhdeniia kolesnykh par, sopriazhenykh teplovym metodom v avtomaticheskoi linii formirovaniia / G. Ia. Andreev, N. P. Davidenko, I. F. Malitckii, B. S. Ostrenko // Proizvodstvennye protsessy i tekhnologiiia gornogo mashinostroeniia: raboty aspirantov / Khark. in-t. gor. mashinostroeniia, avtomatiki i vychislit. tekhniki. – Kh., 1964. – S.87–95.

24. Andreev G. Ia. Magnitnoe pole i tiagovye usillia mnogoslouinogo ploskogo solenoida / G. Ia. Andreev, B. M. Arpentev, B. I. Tishchenko // Elektrichestvo. – 1976. – №11. – S.80–81.

25. Andreev G. Ia. Novoe v proizvodstve kolesnykh par / G. Ia. Andreev // Krasnoe znamia. – 1951 ot 17 noiabria. – S.3–4.

26. Andreev G. Ia. Nekotoryi opyt ekspluatatsii kolesnykh par, sformirovannykh teplovym metodom / G. Ia. Andreev, N. P. Lerner // Tr. Khark. in-ta inzhener. zh.–d. transporta: sb. st. – Kh., 1959. – Vyp.33. – S.142–154.

27. Novaiia tekhnologiiia i konstruktsiia ustanovki dlia izgotovleniia stekloplastikovykh trub nepreryvnym sposobom / G. Ia. Andreev, G. E. Sherzhukov, V. Ia. Shevchenko, Ia. I. Dardyk // Tr. Khark. gor. in-ta. – Kh., 1962. – T.12. – S.126–136.

28. A. s. 378327 SSSR, MPK6 V 29 S 53/64. Ustroistvo dlia nepreryvnogo izgotovleniia trubchatykh izdelii iz armirovannykh plastikov / G. Ia. Andreev, G. E. Sherzhukov, Ia. I. Dardyk, Iu. F. Liashenko (SSSR). – №1235182/23–5; zaiavl. 22.04.68; opubl. 18.04.73, Biul. №19.

Shelkunova N. L., junior research scientist of research department of Ukrainian Engineering Pedagogics Academy (Ukraine, Kharkov), Shelkoviza@ukr.net

The scientometric analysis of Professor Andreev's scientific heritage

The author of the article has analysed and systematised the scientific heritage of the rector of the Ukrainian Correspondence Polytechnic Institute (1964–1978), Doctor of Engineering, Professor H. Andreev. The main areas of scientist's investigations have been singled out. The aim of the study is carrying out the scientometric analysis of the researcher's scientific heritage according to problematic–and–chronological principle. The source for investigation is a wide range of H. Andreev's published works, namely monographs, reference books, collected works, as well as publications in periodicals and invention certificates. It has been determined that during 1950–1978 the scientist carried out investigations in seven areas and researched into 39 themes. The scientific activities of H. Andreev can be divided into three periods: I – 1950–1963, II – 1964–1969, III – 1970–1978. The second and the third ones have been found out to be the most efficient periods of H. Andreev's scientific life. The main scientific areas of researcher's investigations were inductive heating of details for assembly and disassembly of joints with tension. The scientometric analysis of the researcher's scientific heritage has been carried out by the author of the article according to problematic–and–chronological principle.

Keywords: Professor H. Andreev, directions of researches, induction sorting out, induction–thermal collection, copyright certificates, students, followers, subjects of researches, scientific search.

Шелкунова Н. Л., младший научный сотрудник научно–исследовательской части, Украинская инженерно–педагогическая академия (Украина, Харьков), Shelkoviza@ukr.net

Наукометрический анализ научного наследства профессора Г. Я. Андреева

Автором статьи осуществлено анализ и систематизацию научного наследства д.т.н., профессора, ректора УЗПИ (1964–1978 гг.) Г. Я. Андреева. Выделены основные направления исследования ученого. Целью исследования является проведение наукометрического анализа научной работы ученого по проблемно–хронологическому принципу. База источников представляет широкий комплекс опубликованных материалов Г. Я. Андреева: монографии, справочники, сборники, а также публикации в периодических изданиях и авторские свидетельства. Выявлено, что в течении 1950–1978 гг. ученый проводил исследование за семью направлениями и 39 темами. Научную деятельность Г. Я. Андреева можно разделить на три этапа: I – 1950–1963 гг., II – 1964–1969 гг., III – 1970–1978 гг. Установлено, что самыми производительными этапами научной жизни Г. Я. Андреева стали второй и третий. Главными научными направлениями исследований ученого были индукционный нагрев деталей под сборку и разборку соединений с натягом. Впервые, автором проведен наукометрический анализ научной работы ученого по проблемно–хронологическому принципу.

Ключевые слова: профессор Г. Я. Андреев, направления исследования, индукционная разборка, индукционно–тепловая сборка, авторские свидетельства, ученики, последователи, тематика исследований, научный поиск.

* * *

УДК 550.34:(477)(091)

Мандибур І. П., аспірант, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН (Україна, Київ), compzemgeo@ukr.net

НАУКОВИЙ ДОРОБОК ПРОФЕСОРА О. С. ФЕДОРОВСЬКОГО (1885–1939 РР.) З ПИТАНЬ ГЕОЛОГІЇ

Метою статті є на основі методів конкретно–історичного, порівняльного та проблемно–хронологічного аналізу дослідити науковий доробок професора О. С. Федоровського (1885–1939 рр.) з питань геології та його роль у розвитку вітчизняної наукової думки в першій половині ХХ ст. Результати дослідження виявили, що формуванню геологічних інтересів вченого сприяв професор М. А. Богословський. Однією із перших вагомих праць О. С. Федоровського з геології є опис унікального для Слобожанщини стихійного явища – «Землетрясєние в Купянском уезде 8.08.1913 г.». Ученим опубліковано детальний геологічний нарис Харківщини у посібнику з батьківщинознавства «Природа і населєние Слободской України. Харьковской губерния». Узагальнюючий висновок зводиться до того, що праці О. С. Федоровського мали важливе прикладне значєння і знайшли своє відображення у подальшій роботі кафедри геології Харківського університету та організованих на її базі структурних підрозділів.

Ключові слова: О. С. Федоровський, геологія, землетрус, Харківський університет, гідрогеологія.

З історії відомо багато прикладів, коли основною метою загарбницьких війн було завоювання земель, що багаті на корисні копалини. Саме геологічні знання забезпечують різні види промисловості рудами усіх металів (в тому числі і благородними), вугіллям, нафтою, газом, нерудною сировиною, дорогішим камінням. Ці знання покликані сприяти поліпшенню благоустрою людей, розвитку різних сфер господарювання, що за правильного застосування могло б забезпечити передовий розвиток економіки нашої країни.

Як наука геологія сформувалась у XVIII ст. завдяки працям Дж. Гаттона, Дж. Дана, М. В. Ломоносова, В. І. Вернадського, Н. Д. Борисяка, В. В. Різниченка та інших. До когорти видатних вітчизняних учених-геологів першої половини XX ст. слід віднести професора Харківського університету Олександра Семеновича Федоровського (1885–1939 рр.). Детально його внесок у розвиток геології не досліджувався, окремі факти його біографії про здобуття фаху геолога зустрічаються у працях, присвячених його науковій діяльності у галузі археології [1; 2; 3].

Метою статті є на основі методів конкретно-історичного, порівняльного та проблемно-хронологічного аналізу дослідити науковий доробок професора О. С. Федоровського (1885–1939 рр.) з питань геології та його роль у розвитку вітчизняної наукової думки в першій половині XX ст.

О. С. Федоровський народився 4 (17) березня 1885 р. у сім'ї спадкового почесного громадянина м. Лебедин Харківської губернії Семена Костянтиновича Федоровського та його законної дружини Марії Якимівни [4, арк. 3зв, 4]. В особовій справі О. С. Федоровський зазначав основне заняття батька – державний службовець [5, арк. 1]. Після закінчення 4-ї харківської гімназії, у 1903 р. майбутній учений вступив на природничий відділ фізико-математичного факультету Харківського університету, який закінчив у 1911 р. з дипломом 1-го ступеня [3, с. 58]. Саме в університеті він зацікавився історією, археологією, геологією, палеонтологією.

Своїм учителем та наставником він називав відомого вченого геолога та ґрунтознавця М. А. Богословського, який свого часу здобув освіту в Нижньгородській духовній семінарії та на фізико-математичному факультеті Казанського університету. Про самого М. А. Богословського збереглося мало відомостей, в окремих згадках навіть неправильно вказано його ініціали. У 1887–1888 рр. він працював як статистик під керівництвом М. Ф. Анненського з економічного дослідження повітів Нижегородської губернії, а в 1889–1894 рр. здійснив для Нижегородського губернського земства низку ґрунтово-геологічних досліджень, завідував нижегородським земським природно-історичним музеєм, організував дощомірну мережу Нижегородською губернією. У 1895–1896 рр. працював в складі експедиції з дослідження верхів'я найголовніших річок європейської частини Російської імперії. У 1896 р. за працю «Рязанский горизонт», надруковану в «Материалах для геологии России» (т. 18) удостоєний Казанським університетом ступеня магістра мінералогії та геогнозії. У 1897 р. М. А. Богословського обрано на посаду геолога геологічного комітету, яким у 1901 р. його відряджено в Західну Європу для порівняльного вивчення юрських і крейдових утворень Німеччини, Швейцарії та Франції. У 1903 р.

за роботу «Материалы для изучения нижнемеловой аммонитовой фауны в центральной и северной России» («Труды Геологического Комитета», нова серія, вип. 2, 1902 р.) удостоєно Юрецьким університетом ступеня доктора мінералогії і геогнозії. Опублікував близько 40 робіт з геології і ґрунтознавства [6]. У 1911 р. М. А. Богословський став завідувачем кафедри геології й палеонтології Харківського університету, де свого часу допоміг О. С. Федоровському в написанні дисертації «Находка ископаемого китообразного в г. Змиеве Харьковской губернии». У праці, яка незабаром стала відомою не тільки в Росії, а й за кордоном, автор детально описав виявлену ним у відкладах харківського ярусу винятково рідкісну палеонтологічну знахідку – рештки кита-зейглодона [3, с. 58].

Після закінчення навчання О. С. Федоровського, який отримав фах «біолог-геолог», затверджено консерватором геологічного кабінету Харківського університету [5, арк. 1].

О. С. Федоровський активно співпрацював з Харківським товариством любителів природи, організованим професором В. І. Талієвим, був членом його правління. Влітку 1912 р. за дорученням товариства ученого відправлено для геологічного вивчення Кубані, де він дослідив могильники з похованнями в кам'яних скринях, а також третинні та крейдові поклади. Товариство мало свій друкований орган – «Бюллетень Харьковского общества любителей природы», у якому публікувалися статті із загальних питань природознавства, а також краєзнавчий матеріал з природи Харківської губернії та інших територій країни. О. С. Федоровський публікував у цьому бюллетені рецензії на праці з геології, статистики, землезнавства тощо [7, с. 109–110].

Однією із перших вагомих праць О. С. Федоровського з геології є опис унікального для Слобожанщини стихійного явища – «Землетрясение в Купянском уезде 8.08.1913 г.» (нині Куп'янський район на сході Харківської області), який опублікував у «Извѣстіях Постоянной Центральной Сейсмической Комиссии» [8, с. 299–317]. Не будучи в цей час у Харківській губернії, вчений дізнався про землетрус трохи пізніше, але постарався якомога швидше перевірити на місці газетні відомості і зібрати доступні дані. З 19-го по 22-е серпня у Куп'янську він зібрав свідчення очевидців і побіжно оглянув місцевість з геологічної точки зору. Ним з'ясовано, що землетрус захопив не лише Куп'янськ з околицями, а й значну частину Куп'янського повіту. Не маючи ні повноважень, ні коштів для поїздки всією територією, щодо повіту він обмежився виключно складанням списку місць, де відчувався поштовх. Частину відомостей у цьому напрямі записано ним особисто, більшість – зібрано за допомогою місцевої інтелігенції та адміністрації. У самому Куп'янську і його найближчих околицях О. С. Федоровським записано свідчення 33 осіб, які були очевидцями землетрусу, не рахуючи в тому числі зроблених ними вказівок на присутніх під час поштовху інших осіб. При збиранні даних він користувався питальними аркушами Сейсмічної Комісії Імператорського Російського Географічного Товариства, якого дотримувався і надалі при викладі. Усі зібрані відомості ним були статистично оброблені, і на їх основі зроблено висновок щодо сили звуку (3 бали шкали Кветта), кількості, тривалості, напрямку і сили землетрусу. Останній показник він оцінив не менше, як в чотири бали.

О. С. Федоровський навів детальну таблицю, де вказав які селища відчули землетрус, а які – ні. На основі цих даних ним складено карту його поширення.

Ученим наведено геологічну будову Куп'янська, який лежить на товщі крейди, прикритій зверху третинними і четвертинними глинистими і піщаними відкладами. З'ясовуючи причини описаного явища, він зробив спробу зібрати всі доступні відомості про землетруси, що були зафіксовані в Харківській губернії та найближчих містах. Таких документальних фактів виявилось небагато: 1738 р., 1815 р., 1829 р., 1836 р., 1838 р., 1876 р. і, за висновком О. С. Федоровського, вони є відголосками струсів з великою територією поширення, зовсім не схожих на описане вченим [8, с. 310].

Ним також з'ясовано метеорологічні дані (барометричні показники, кількість опадів), що стосувалися площі землетрусу. Автором проаналізовано праці гідролога Є. В. Оппокова, геологів П. Я. Армашевського, П. М. Чирвінського, на основі яких зроблено висновок, що в центрі Куп'янського повіту підосва крейди лежить на значній глибині (до 200 сажнів, приблизно 427 м) від поверхні.

Щодо причини описаного явища, то, на думку О. С. Федоровського, з найбільшою ймовірністю можна віднести його до категорій денудаційних землетрусів, саме, вважати його землетрусом обвальним. Хоча вчений визнавав, що площа, на якій відчувався поштовх, для землетрусу, викликаного обвалом, порівняно дуже велика (не кажучи вже про інші причини денудаційного характеру, наприклад зсуви), проте землетрус мав у той же час чисто місцевий характер. Так, не дивлячись на значну силу поштовху, він абсолютно не був відзначений навіть найближчими до місця землетрусу сейсмічними станціями: в Харкові (горизонтальні маятники Rebeur-Paschwitz'a), де він ознайомився з сейсмограмою того дня, і в Макіївці Обл. Війська Донського (аперіодичні маятники князя Б. Б. Голіцина) [8, с. 315].

Геологічні дані роблять це пояснення цілком імовірним. Незначна область поширення поштовху при великій силі його вказує на порівняно незначну глибину центру землетрусу, до якої, очевидно, досягає товща крейди, що має в середині сейсмічної області значного розвитку. У той же час тріщинуватість крейди створює сприятливі умови для утворення підземної порожнини, що може рано чи пізно призвести до обвалу покрівлі. Велика кількість атмосферних опадів, що випала протягом двох місяців, які передували землетрусу, могла послужити сприятливим моментом для такого обвалу. Ця праця є цікавим краєзнавчим документом, цінним матеріалом з історії геології, оскільки Харківщина не відноситься сейсмічно активних регіонів, а останні підземні поштовхи поблизу м. Куп'янськ зафіксовано у 2010 р.

4 липня 1914 р. О. С. Федоровського зараховано штатним аспірантом кафедри геології Харківського університету [3, с. 59]. Того ж року на літніх канікулах фізико-математичним факультетом університету О. С. Федоровського як здібного науковця відряджено закордон для занять у музеях Західної Європи із забезпеченням його необхідними коштами зі спеціального фонду факультету. Головною метою поїздки було вивчення палеонтологічних колекцій Музею природничої історії в Брюсселі, однак студент скористався проїздом через Берлін для ознайомлення з його музеями і з'ясування окремих питань у галузі фізичної геології, якими він цікавився на той час [9, с. 9].

У Берліні він відвідав геологічний відділ Музею природознавства (Museum für Naturkunde), який відрізнявся підбором виставленого матеріалу, що стосувався історичної та динамічної геології. О. С. Федоровський відмітив невеликі шматки фульгуритів (спечений від удару блискавки пісок або інша порода) з Польщі, які за спостереженнями молодого вченого не відрізнялися від тих, що він досліджував на рухомих пісках на Донцю. Найбільш детально в цьому відділі він зупинився на зразках діяльності вітру, особливо на численних пірамідальних і гранованих валунах, порівнюючи їх з наявними у нього аналогічними пірамідками із згаданих дюн на Донцю, виявляючи досить своєрідні риси. Аспірантом оглянуто за сприяння професора В. Башін (W. Baschin) Географічний інститут, де в невеликій, але ретельно підібраній динамо-геологічній колекції містилася низка унікальних зразків еолової обробки, а також добре представлена діяльність льоду. О. С. Федоровським відвідано Музей океанографії (Museum für Meereskunde, нині не функціонує) при Географічному інституті, де зберігалися цікаві об'єкти в колекціях життєвих форм і угруповань морського дна та прибережжя, зразки й моделі геологічної діяльності моря. Досить цікаві для нього виявилися зразки конкрецій і проб океанічного мулу, доставлені глибоководною експедицією на Вальдівію (Valdivia, 1898–1899 pp.) і південно-полярною експедицією [9, с. 10].

У лабораторії (Laboratoire de Geologie de l'Université libre de Bruxelles) професора брюссельського університету Maurice Leriche він продовжив, розпочату в Харкові, роботу про олігоцені риби Південної Росії. Дослідження згодом було перенесено в Королівський музей природничої історії (Musée Royal d'Histoire Naturelle), в якому за сприяння консерватора палеонтологічного відділу професора L. Dollo для студента відкрито палеонтологічне зібрання музею, де він зміг порівняти свою колекцію безпосередньо з оригіналами і типами робіт професора Leriche [9, с. 12].

У Парижі О. С. Федоровський оглянув Музей природничої історії (Museum d'Histoire Naturelle). Тут молодий науковець мав можливість остаточно встановити приналежність останків мастодонта із Кубанської області, які він обробляв, до виду *Mastodon angostidens* Cuv., дуже рідкісному для Росії. У Сен-Жерменському музеї (Musée de Saint-Germain) він ознайомився з колекціями, що відносяться до кам'яного віку. З дозволу адміністрації музею О. С. Федоровський оглянув також закриту для публіки колекцію Е. Piette'a, що була найбагатшим зібранням предметів мадленського періоду [9, с. 14].

За результатами поїздки ним підготовлено до друку роботу про останки мастодонта, опубліковану в «Трудах Общества Испытателей Природы», про пірамідальні валуни і про третинні риби з околиць Катеринослава. У своєму звіті, надрукованому в «Записках Императорскаго Харьковского Университета» [9, с. 9–14], О. С. Федоровський описав найцікавіші колекції відвіданих музеїв. Знайомство з досвідом музейної роботи стало О. С. Федоровському у пригоді, коли він організував Археологічний музей.

Повернувшись з від'їздки, вчений у 1917 р., склавши іспит на магістра мінералогії і геології, став приват-доцентом Харківського університету, почав викладати курс палеонтології, підготував підручники «Географический очерк Слобожанщины» (1918 р.), «Овражные глиняные кагуны из Харьковской губернии»

(1928 р.) [3, с. 60]. Після утворення ХІНО на базі університету О. С. Федоровський читав студентам лекції з археології, був головою секції археологічних наукових досліджень кафедри геології і антропології ХІНО.

У 1918 р. було надруковано посібник з батьківщинознавства «Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния», до складання якої долучилися приват-доцент О. С. Федоровський (географічний нарис Харківської губернії; геологія; історія краю) Д. К. Педяев (клімат), В. Г. Аверін (тваринний світ), професор В. І. Талієв (передмова; нарис рослинності; ґрунти; найважливіші міста, селища і визначні місця Харківської губернії; екскурсійні маршрути Харківською губернією), професор М. Ф. Сумцов (етнографічний нарис). Праця орієнтована на широкі верстви населення, даючи загальне уявлення про край. У підрозділі «Геологія» О. С. Федоровським детально і доступно подано матеріал про сучасні геологічні явища (утворення ярів і балок, характеристика порід за водопроникністю, типи джерел за вмістом мінеральних речовин, природа зсувів, робота річок, вивітрювання гірських порід, особливості дюні і фульгуритів), що їй досі може служити як підручник з геології. Тут же розкрито геологічне минуле Харківської губернії, де за геологічними системами розписано відкладення, що спостерігаються у регіоні. Особливо відведено увагу артезіанським водам, дано характеристику водоносним горизонтам Харківщини. Разом з тим, детально висвітлено корисні копалини регіону, визначено місця їх залягання. Даний посібник розкриває широту інтересів, глибину обізнаності та ерудованість ученого [10, с. 54–90].

У 1920 р. О. С. Федоровським ініційовано видання низки брошур для з'ясування багатств країни, засобів їх видобування, розробки, споживання і значення для промисловості, а також їх походження, розповсюдження і розвитку їх видобування в Україні, порівнюючи з іншими країнами. У передмові до першого видання він зазначає: «Наша Україна має величезні запаси різноманітних корисних для людини копалин річей, котрі їй дадуть їй змогу пишатися та розвиватися, як що ці копалині речі розроблятимуться й прикладатимуться якомога ширше» («Копальні багатства на Україні. Сіль, гіпс та ангідрит», Х., 1920 р.). Корисні копалини автор розділив на групи: 1) сіль, гіпс та ангідрит; 2) кам'яне вугілля, торф, буре вугілля, антрацит, графіт; 3) залізна та марганцева руди, живе срібло (ртуть); 4) вапняки, доломіти, крейда та фосфорити; 5) глина, пісок та будівельне каміння [11, с. 3]. О. С. Федоровський навів значення цих корисних копалин, способи використання, властивості, різновиди, місця розповсюдження, способи видобування, обробітку та експортування тощо.

До О. С. Федоровського як до гідрогеолога звертались підприємства та установи Харківщини за допомогою у спорудженні нової свердловини або ліквідацію аварії на вже діючій, про що свідчать численні відгуки та подяки на його ім'я [5, арк. 7–8]. В особовій справі ученого, яка зберігається в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, міститься відгук керівництва Харківського паровозобудівного заводу імені Комінтерну, датований 9 жовтня 1933 р., де зазначається, що при зверненні до О. С. Федоровського з проханням надати допомогу у порядку консультації з питань забезпечення заводу водою, такі консультації надавав

щоразу з позитивними результатами. Однією з таких консультацій, яка вивела завод із важкого становища з постачанням води, була інформація О. С. Федоровського, що вирішила питання шляхом використання вод із Яра-Глибокого (м. Харків). Крім того, начальник капітального будівництва заводу Васильченко відмітив надзвичайно сумлінне відношення професора до доручень.

Ще одним цікавим документом є лист до О. С. Федоровського від начальника військово-будівельних робіт ділянки №115 Народного комісаріату з воєнних і морських справ Українського воєнного округу від 19 березня 1934 р., де зазначається, що відповідно до рекомендацій вченого артілью «БУРСАНБУД» виготовлено якісну бурову свердловину. Разом з тим, керуючись вказівками О. С. Федоровського вдалося отримати воду на меншій глибині, ніж було передбачено будівельною ділянкою, у результаті чого свердловину було завершено у більш короткий термін і з вагомою економією.

З цієї тематики ученим підготовлено низку праць: місця розташування свердловин висвітлено у виданні «Ситуаційний план свердловин м. Харкова з показанням використання водовмісних шарів. Масштаб 1:50 000» (Х., 1929 р.), результати нівелювання свердловин опубліковано у «Матеріалах по гидрологии м. Харкова, за редакцією проф. О. С. Федоровського. Абсолютні височини свердловин м. Харкова та рівня землі біля них» (Х., 1931 р.), рельєф представлено у «Гіпсометричному плані м. Харкова в межі 1924 р. Масштаб 1:50 000» (Х., 1929 р.) тощо. Крім того О. С. Федоровським підготовлено три випуски каталогу бурових свердловин м. Харкова (1930–1934 рр.). Загальна кількість свердловин, яка увійшла у всі три випуски, досягла 1600, серед яких підкрейдяних – 40, крейдяних і третинних – до 400. Автор відзначає нерівномірний розподіл свердловин на території міста.

У 1933 р. О. С. Федоровським за ініціативи Відділу комунального господарства м. Харкова і Тресту водопровідних підприємств підготовлено альбом «Геологические разрезы г. Харькова, составленные по данным буровых скважин». Видання, у якому показано 23 профілі на 12 таблицях, підсумовує і представляє у графічній формі геологічні та гідрологічні дані Харкова, зібрані на той час, що мало сприяти водопостачанню міста за рахунок підземних вод. Праця дає більш точну інформацію про абсолютні висоти залягання, потужність і стратиграфію тих геологічних відкладень, які спостерігалися на площі Харкова, про водоносні горизонти, які використовуються буровими свердловинами, гідростатичних рівнях в окремих свердловинах, і таким чином у відповідних водоносних горизонтах. Разом з тим, видання значною мірою розкриває питання про тектоніку даної ділянки, висвітлюючи напрямок падіння пластів кожного ярусу, визначаючи кут падіння і уточнюючи, таким чином, наявні відомості про північно-східне крило Північно-Української мульди. У передмові автором наведено геологічні дані, зокрема висвітлено тектонічні умови, дано характеристику різноманітним відкладам, описано легенду [12, с. 2–24]. У сьогоденнішніх умовах ці відомості дають змогу простежити зміну геологічних умов за останнє століття.

З вищесказаного можна зробити висновок, що значна частка праць О. С. Федоровського мала важливе прикладне значення і відрізнялася багатим фактичним матеріалом, актуальним на той час і донині.

Гідрогеологічні дослідження, які проводилися К. А. Богословським та О. С. Федоровським початку ХХ ст., нині знайшли своє відображення на кафедрі гідрогеології та кафедрі мінералогії, петрографії та корисних копалин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Список використаних джерел

1. Скирда В. В. Археологічна наука у Харківському університеті (1805–1920 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.04 / В. В. Скирда; НАН України. Ін-т археол. – К., 2000. – 18 с.
2. Михеев В. К. А. С. Федоровский – профессор Харьковского университета [Электронный ресурс] / В. К. Михеев // Сайт Дніпропетровського історичного музею імені Д. І. Яворницького. – Режим доступу: <http://ru.museum.dp.ua/article0589.html>
3. Маньковська Р. В. О. Федоровський та його вклад в пам'яткоохоронну та музейну справу / Р. В. Маньковська // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. – К., 1996. – С.57–69.
4. Державний архів Сумської області. – Ф.743. – Оп.1. – Спр.56.
5. Архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Ф.1. – Спр.277. Особова справа Федоровського Олександра Семеновича. – 16 арк.
6. Богословский, Николай Андреевич [Электронный ресурс] // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890–1907. – Режим доступа: https://ru.wikisource.org/wiki/Богословский_Николай_Андреевич.
7. Федоровский А. [Рецензия] / А. Федоровский / Бюллетени Харьковского общества любителей природы. – 1915. – №2. – С.109–110. – Рец. на кн.: Проф. Э. Фраас. Геология. Авториз. перевод с дополн. по геологии России А. Е. Брусова. – Рига, 1914. – 149 с.
8. Федоровский А. Землетрясение в Купянском уезде 8.08.1913 г. / А. Федоровский / Известия Постоянной Центральной Сейсмической Комиссии. – Петроград, 1914. – Т. VI, Вып.3. – С.299–317.
9. Федоровский А. С. Отчет о заграничной командировке летом 1914 г. А. Федоровского / А. С. Федоровский // Записки Императорского Харьковского Университета. – Х.: 1914. – Кн.4. – С.9–14.
10. Федоровский А. С. Геология / А. С. Федоровский // Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния: пособие по родноивдѣнью. – Х.: Союз, 1918. – С.54–90.
11. Федоровский О. Копальні багатства на Україні. Сіль, гіпс та ангідрит / О. Федоровський. – Х.: Союз, 1920. – 54 с.
12. Федоровский А. Геологические разрезы г. Харькова, составленные по данным буровых скважин / А. Федоровский. – Х., 1933. – 24 с.

References

1. Skyrda V. V. Arkheolohichna nauka u Kharkivs'komu universyteti (1805–1920 rr.): avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.04 / V. V. Skyrda; NAN Ukrainy. In-t arkheol. – K., 2000. – 18 s.
2. Mikheev V. K. A. S. Fedorovskiy – professor Khar'kovskogo universiteta [Elektronnyy resurs] / V. K. Mikheev // Sayt Dnipropetrovs'kogo istorichnogo muzeyu imeni D. I. Yavornits'kogo. – Rezhim dostupu: <http://ru.museum.dp.ua/article0589.html>
3. Man'kov's'ka R. V. O. Fedorov's'kyy ta yoho vklad v pam'yatkoohoronnu ta muzeynu spravu / R. V. Man'kov's'ka // Istoriya Ukrainy. Malovidomi imena, podiyi, fakty. – K., 1996. – S.57–69.
4. Derzhavnyy arkhiv Sums'koyi oblasti. – F.743. – Op.1. – Spr. 56.
5. Arkhiv Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. – F.1. – Spr.277. Osobova sprava Fedorov's'koho Oleksandra Semenovicha. – 16 ark.
6. Bogoslovskiy, Nikolay Andreevich [Elektronnyy resurs] // Entsiklopedicheskiy slovar' Brokgauza i Efrona: v 86 t. (82 t. i 4 dop.). – SPb., 1890–1907. – Rezhim dostupa: https://ru.wikisource.org/wiki/Bogoslovskiy_Nikolay_Andreevich.
7. Fedorovskiy A. [Retenziya] / A. Fedorovskiy / Byulleteni Khar'kovskago obshchestva lyubiteley prirody. – 1915. – №2. – S.109–110. – Reti. na kn.: Prof. E. Fraas. Geologiya. Avtoriz. perevod. s dopoln. po geologii Rossii A. E. Brusova. – Riga, 1914. – 149 s.
8. Fedorovskiy A. Zemletryasenie v Kupyanskom uезде 8.08.1913 g. / A. Fedorovskiy / Izvestiya Postoyannoy Tsentral'noy Seysmicheskoy Komissii. – Petrograd, 1914. – T. VI, Vyp.3. – S.299–317.
9. Fedorovskiy A. S. Otchet o zagranichnoy komandirovke letom 1914 g. A. Fedorovskogo / A. S. Fedorovskiy // Zapiski Imperatorskago Khar'kovskago Universiteta. – Kh.: 1914. – Kн.4. – S.9–14.

10. Fedorovskiy A. S. Geologiya / A. S. Fedorovskiy // Priroda i naselenie Slobodskoy Ukrainy. Khar'kovskaya guberniya : posobie po rodinovedeniyu. – Kh.: Soyuz, 1918. – S.54–90.

11. Fedorov's'kyy O. Kopal'ni bahatstva na Ukraini. Sil', hips ta anhidryt / O. Fedorov's'kyy. – Kh.: Soyuz, 1920. – 54 s.

12. Fedorovskiy A. Geologicheskije razrezy g. Khar'kova, sostavlennye po dannym burovikh skvazhin / A. Fedorovskiy. – Kh., 1933. – 24 s.

Mandybura I. P., post-graduate student of National Scientific Agricultural Library of the NAAS (Ukraine, Kyiv), compzemgeo@ukr.net

Scientific contributions of Professor O. S. Fedorovskiy (1885–1939) to geology

The purpose of the article is to investigate, based on methods of concrete historical, comparative and problem-chronological analysis, scientific achievements of Professor O. S. Fedorovskiy (1885–1939) in geology and his role in the development of national scientific thought in the first half of the twentieth century. The results of the study revealed that Professor M. A. Bogoslovskiy contributed to the formation of environmental concerns of the scientist. One of the first important works on geology of O. S. Fedorovskiy was the description of unique for Sloboda Ukraine natural phenomenon – «Earthquake in Kupyansky district 8.08.1913». The scientist published a detailed geological sketch of Kharkiv in the guide on Homeland Studies «Nature and Population of Sloboda Ukraine. Kharkiv province». The conclusion could be done that works of O. S. Fedorovskiy had important practical value and reflected in the further work of the Geology Department of the Kharkiv University and departments organized on its basis.

Keywords: O. S. Fedorovskiy, geology, earthquake, Kharkiv University, hydrogeology.

Mандыбура І. П., аспірант, Національна наука сільськогосподарська бібліотека НААН (Україна, Київ), compzemgeo@ukr.net

Научные наработки профессора А. С. Федоровского (1885–1939 гг.) по вопросам геологии

Целью статьи является на основе методов конкретно-исторического, сравнительного и проблемно-хронологического анализа исследовать научные наработки профессора А. С. Федоровского (1885–1939 гг.) по вопросам геологии и его роль в развитии отечественной научной мысли в первой половине ХХ в. Результаты исследования показали, что формированию геологических интересов ученого способствовал профессор Н. А. Богословский. Одной из первых весомых работ А. С. Федоровского по геологии является описание уникального для Слобожанщины стихийного явления – «Землетрясение в Купянске уезде 8.08.1913 г.». Ученым опубликован подробный геологический очерк Харьковщины в руководстве по родноиведению «Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния». Обобщающий вывод сводится к тому, что труды А. С. Федоровского имели важное прикладное значение и нашли свое отражение в дальнейшей работе кафедры геологии Харьковского университета и организованных на ее базе структурных подразделений.

Ключевые слова: А. С. Федоровский, геология, землетрясение, Харьковский университет, гидрогеология.

* * *

УДК 94(477)

Гасанов И. О., докторант, Институт Истории им. А. А. Бакиханова Национальной Академии Наук Азербайджана (Азербайджан, Баку), matlabm@yandex.com

ИСТОРИЯ СОТРУДНИЧЕСТВА США И ТУРЦИИ

Отношения Турции – Соединенных Штатов в послевоенный период развились из Второй Каирской Конференции в декабре 1943 и входа Турции во Вторую мировую войну на стороне Союзников в феврале 1945, в результате которых Турция стала учредителем Организации Объединенных Наций. Трудности, с которыми стоит Греция после войны в подавлении коммунистического восстания, наряду с требованиями Советским Союзом для военных баз в турецких Проливах, побудили Соединенные Штаты объявить Доктрину Трумэна в 1947. Доктрина изложила американские намерения гарантировать безопасность Турции и Греции, и привела к большой американской военной и экономической поддержке. Эта поддержка, проявленная в учреждении тайного, стоит за армией, обозначил «Противопартизана», при Операции Gladio. После участия с силами Организации Объединенных Наций в Корейской войне Турция присоединилась к Организации Североатлантического договора в 1952.

Ключевые слова: Турция, США, политика, история, война, Османская Империя.